

Nezaměstnanost

Nezaměstnanost je jedním z nejsložitějších problémů současných tržních ekonomik, a to nejen ekonomickým, ale i sociálním a politickým.

Veškeré **práceschopné obyvatelstvo** či **ekonomicky aktivní obyvatelstvo** (v ČR osoby starší 15-ti let) se člení na tři základní skupiny:

1. **Zaměstnaní** – jsou lidé, kteří vykonávají jakoukoli placenou práci
2. **Nezaměstnaní** - osoby od 15-ti let do důchodového věku, které ve sledovaném období splňovaly tři základní podmínky: byly bez práce, tzn., že nebyly ani v placeném zaměstnání ani nebyly sebezaměstnané; hledaly aktivně práci; byly připraveny k nástupu do práce, tj. byly k dispozici okamžitě nebo nejpozději do 14 dnů pro výkon placeného zaměstnání nebo sebezaměstnání. Dle definice Eurostatu jsou klasifikovány jako nezaměstnané i osoby, které práci nehledají, protože ji již našly, ale nástup je stanoven na pozdější dobu.

Pokud osoby nesplňují alespoň jednu ze tří uvedených podmínek, jsou klasifikovány jako zaměstnané nebo ekonomicky neaktivní.

3. **Ostatní**, kteří nejsou součástí pracovní síly čili ekonomicky aktivního obyvatelstva. Jedná se o tu část dospělého obyvatelstva, která navštěvuje školy, ženy v domácnosti, práceneschopné obyvatelstvo díky svému zdravotnímu stavu a také osoby, které práci vůbec nehledají.

Z makroekonomického hlediska ekonomy zajímá **míra nezaměstnanosti**, neboť na základě její výše je možné určit vliv, jež má nezaměstnanost na hospodářství. Míru nezaměstnanosti vypočteme podle vzorce:

$$u = \frac{U}{L} * 100 [\%]$$

u ... míra nezaměstnanosti

U ... počet nezaměstnaných jevících zájem o práci

L ... počet práceschopných, tzn. zaměstnaných (*E*) i nezaměstnaných (*U*)

Nezaměstnanost je jevem rozporuplným. Na jedné straně působí na hospodářství negativně – nevyužití jednoho se tří základních zdrojů bohatství, na druhé straně ale působí pozitivně, neboť může stimulovat růst pracovní výkonnosti.

Míra zaměstnanosti je další důležitou ekonomickou kategorií. Jedná se o poměr počtu zaměstnaných osob (*E*) a celkového práceschopného obyvatelstva (*L*). Ve vyspělých ekonomikách se tato hodnota pohybuje mezi 55-60 %.

Příčiny nezaměstnanosti

Příčiny nezaměstnanosti souvisí s vývojem těchto trendů:

- ⇒ úpadek výroby, tj. období hospodářské recese,
- ⇒ zavádění nové technologie vytěsňující člověka jak z přímé výroby, tak i z řízení a administrativy,
- ⇒ nasycení trhu zbožím i dlouhodobé spotřeby,
- ⇒ vysoko stanovená úroveň minimální mzdy,
- ⇒ vysoko stanovená podpora v nezaměstnanosti.

Typy nezaměstnanosti

Frikční nezaměstnanost

Frikční nezaměstnanost je přechodná, krátkodobá nezaměstnanost způsobená dobou věnovanou hledání nového, vhodnějšího pracovního místa. V případě osob nově vstupujících na trh práce jde o dobu, v níž nacházejí své první zaměstnání. Změny ve frikční nezaměstnanosti mohou být ovlivněny i strukturou trhu práce či podmínkami zaměstnanosti. Platí, že čím je štedřejší systém podpor státu v nezaměstnanosti, tím se prodlužuje čas hledání místa, které je pracovník ochoten akceptovat.

Strukturální nezaměstnanost

Ke strukturální nezaměstnanosti dochází, ztrácí-li pracovníci své zaměstnání díky úpadku neefektivních podniků vyrábějících nežádanou produkci a v důsledku likvidace umělé přezaměstnanosti. Změna struktury ekonomiky vyžaduje i nové profese, kvalifikace, dovednosti. Tak se mění poptávka po práci, které se struktura nabídky práce jen obtížně přizpůsobuje. Část strukturální nezaměstnanosti tvoří nezaměstnanost technologická, při které osoby ztrácejí zaměstnání v důsledku nahrazení živé práce technikou. Bohužel do strukturální nezaměstnanosti mohou upadnout i vysoce kvalifikovaní pracovníci, jejichž kvalifikace v důsledku změn výroby ztrácí na trhu práce smysl a není nadále potřebná.

Vysoká úroveň frikční nebo strukturální nezaměstnanosti se může vyskytovat i v podmínkách celkové rovnováhy trhu práce, například v období velké fluktuace zaměstnanců.

Sezónní nezaměstnanost

Sezónní nezaměstnanost je taková nezaměstnanost, která vzniká v důsledku sezónních změn v nabídce práce. Jedná se o práce závislé na ročním období (česač chmele, lyžařský instruktor, plavčík ve venkovních koupalištích).

Cyklická nezaměstnanost

Cyklická nezaměstnanost se vyskytuje tehdy, je-li nízká celková poptávka po práci v celé ekonomice, tedy nejen v určitých sektorech či regionech. Je to dáno tím, že celkové výdaje i celkový výstup klesají, jedná se tedy o nedostatečnou agregátní poptávku.

Přirozená míra nezaměstnanosti (plná zaměstnanost) je taková míra, která odpovídá sezónní, frikční a strukturální nezaměstnanosti, čili nulové cyklické nezaměstnanosti. Jestliže je cyklická nezaměstnanost nulová, ekonomika se na agregátním trhu pohybuje na úrovni potenciálního produktu. Nabývá-li tato nezaměstnanost kladných hodnot, skutečná míra nezaměstnanosti je vyšší než její přirozená míra a ekonomika se nachází pod úrovní potenciálu, v recesní produkční mezeře. A naopak, je-li cyklická nezaměstnanost záporná, skutečná míra nezaměstnanosti se nachází pod úrovní přirozené míry nezaměstnanosti a ekonomika operuje nad úrovní potenciálu, nachází se v expanzní produkční mezeře.

Vztah mezi cyklickou nezaměstnaností a produkční mezerou je znám jako **Okunův zákon**, který je možné zjednodušeně interpretovat tak, že zvýšení nezaměstnanosti o 1 % vede ke snížení výstupu zhruba o 2 %.

Neúplná nezaměstnanost zahrnuje pracovníky, kteří musí přijmout práci na snížený úvazek nebo práci, nevyužívající jejich schopností a kvalifikace. Tento typ nezaměstnanosti se paradoxně rozšiřuje mimo jiné i jako jeden ze způsobů, kterými se společnost snaží čelit masové nezaměstnanosti. V posledních letech tyto formy zkrácených zaměstnaneckých poměrů nabývají značného rozšíření jak v zemích EU, tak i v USA.

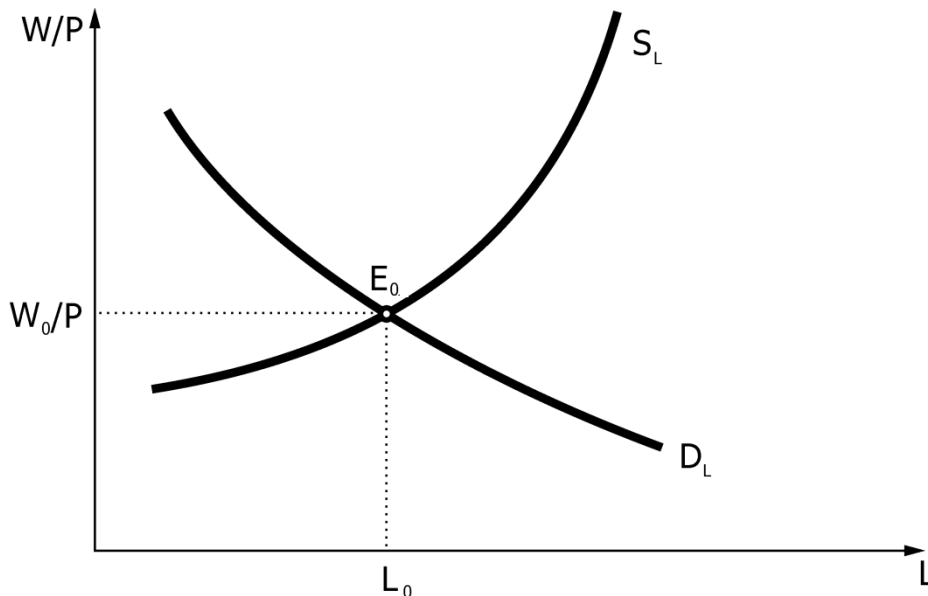
Nepravá nezaměstnanost se týká osob, které sice jsou registrované na úřadě práce, a tím čerpají podpory v nezaměstnanosti, ale ve skutečnosti buď práci nehledají, nebo již pracují „na černo“ v oblasti stínové ekonomiky.

Dobrovolná a nedobrovolná nezaměstnanost

Na trhu práce se stejně jako na jakémkoli jiném trhu střetává poptávka s nabídkou a konstituuje se zde rovnovážné množství práce a rovnovážná cena práce. Rozdíl je však v tom, že poptávku po práci tvoří firmy, nabídku práce představují domácnosti, které firmám nabízí svůj volný čas a své schopnosti.

Rovnovážným bodem je bod E_0 , daný průsečíkem křivky poptávky po práci D_L a křivky nabídky práce S_L , při rovnovážné mzdové sazbě W_0/P . Při této rovnováze existující mzda zabezpečuje, že firmy zaměstnávají všechny kvalifikované pracovní síly, které jsou ochotné za tuto mzdu pracovat.

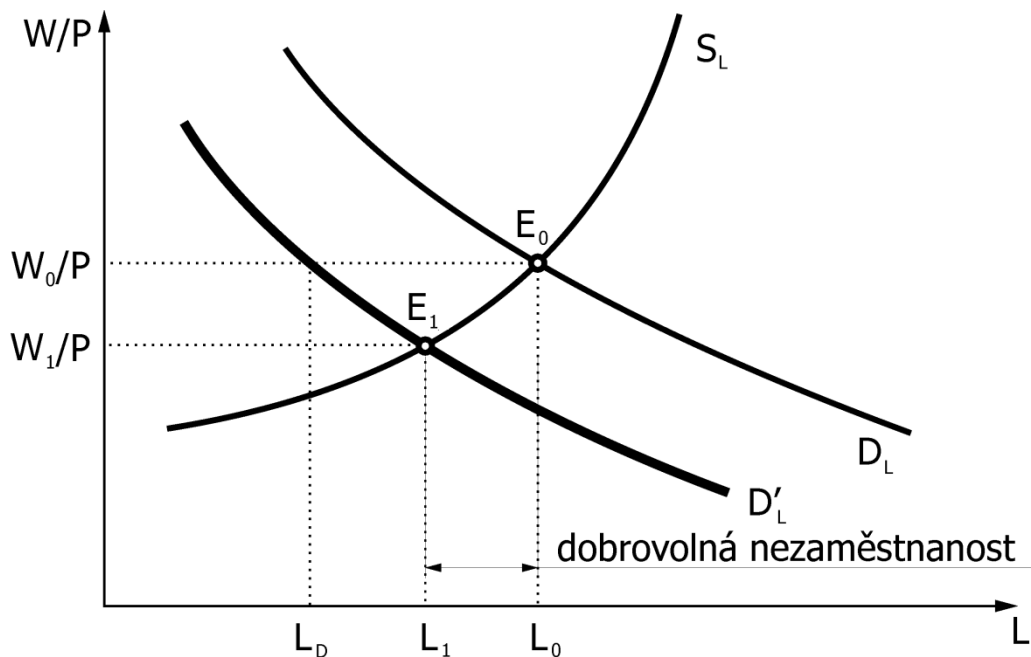
Graf č. 1 Poptávka po práci a nabídka práce

Pokud ale dojde z nějakého důvodu, například k poklesu poptávky po práci vyvolanému recesí v ekonomice, posune se křivka D_L doleva na D'_L . Převís nabízeného množství práce L_0 nad poptávaným množstvím práce L_D vyvolá tlak na změnu mzdové sazby, která klesne na W_1/P , kde se opět poptávané a nabízené množství práce vyrovná. Trh se tak dostává do nového bodu rovnováhy E_1 při nižší mzdové sazbě W_1/P a nižším množství najímané práce L_1 . Znamená to, že část zaměstnanců přišla o práci (interval $L_1 - L_0$).

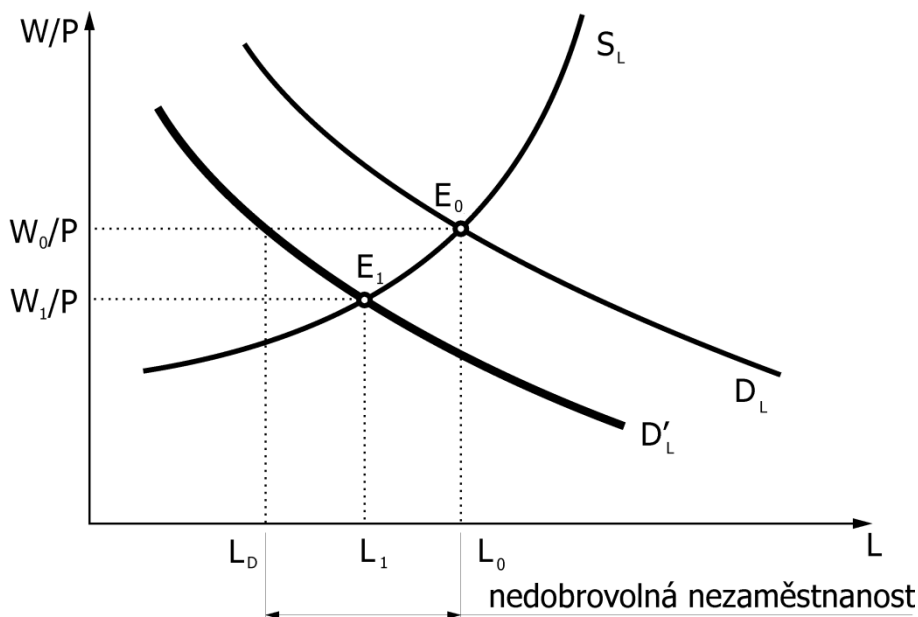
Neoklasická ekonomická škola vychází z předpokladu dokonale pružných mezd na trhu práce. Pružné mzdy se okamžitě přizpůsobují změnám nabídky a poptávky na trhu práce, a tím je udržují v rovnováze. Z tohoto důvodu neoklasici považují nezaměstnanost za dobrovolnou s tím, že lidé v intervalu $L_1 - L_0$ nejsou ochotni při existující nižší mzdové sazbě pracovat, jedná se tedy o **dobrovolnou nezaměstnanost**. Podle neoklasiků platí, že kdo chce pracovat a akceptuje finanční podmínky zaměstnavatelů, má vždy možnost práci získat.

Graf č. 2 Dobrovolná nezaměstnanost

Keynesovské pojetí trhu práce vychází z předpokladu, že nominální mzdové sazby jsou přinejmenším krátkodobě nepružné (např. mzdové smlouvy stanovené na delší časové období), tj. nedochází k jejich okamžitým změnám v závislosti na změnách nabídky práce a poptávky po práci. Jak nepružné mzdy vedou k existenci nedobrovolné nezaměstnanosti, znázorňuje graf č. 3.

Graf č. 3 Nedobrovolná nezaměstnanost

Výchozí situace je totožná s neoklasickým pojetím. Rozdíl spočívá v tom, že pokles poptávky po práci a převis nabízeného množství práce nad poptávaným množstvím sice vede k tlaku na pokles reálných mezd, ale díky jejich nepružnosti zůstávají i nadále na úrovni W_0/P . Za tuto mzdovou sazbu jsou ale firmy ochotny zaměstnat pouze L_D pracovníků. Nabízené množství práce zůstává na úrovni L_0 . Interval L_D-L_0 představuje počet **nedobrovolně nezaměstnaných**.

Keynesiánské školy ekonomie tedy považují nezaměstnanost za nedobrovolnou. Mzda tvoří výrobní náklady pro firmu, ale i hlavní zdroj kupní síly obyvatelstva. To je důležité, protože firma nemůže prodat bez dostatečné koupěschopné síly obyvatelstva. Řešení nezaměstnanosti

není ve snižování mezd, ale ve stimulování poptávky a zprostředkování podpory nezaměstnaným formou veřejných výdajů, které by sloužily ke zvyšování poptávky. Nezaměstnanost vidí jako jev negativní, považují ji za zásadní hospodářský problém.

Negativní účinky nezaměstnanosti na hospodářství:

Práce představuje stejně jako kapitál a půda zdroj bohatství. Každý nezaměstnaný představuje tedy **potenciálně ekonomickou ztrátu** – to, co mohl vyrobit, avšak nevyrobil. Nezaměstnanost tak vystupuje jako klasický příklad opportunity cost - nákladů ztracené příležitosti. S tímto negativním účinkem souvisí i makroekonomická regulace důsledků nezaměstnanosti v podobě **výdajů ze státního rozpočtu**. Jde především o podpory v nezaměstnanosti. Ty snižují výkonnost ekonomiky v důsledku udržování vysokých daňových sazeb, ze kterých jsou podpory placeny, což znamená nižší míru investování, která negativně ovlivňuje rozšiřování produkce. Nižší míra investic tak zpravidla vede ke stagnaci nebo dokonce poklesu GDP, a tím se problém nezaměstnanosti prohlubuje.

Další negativum vyplývá ze **ztráty kvalifikace**, kterou s sebou nezaměstnanost přináší. Opět je to makroekonomický problém, neboť je obvyklé, že na kvalifikaci svých občanů vynakládá značné prostředky stát ze státního rozpočtu. V případě, že se tato kvalifikace v důsledku nezaměstnanosti ztrácí, jde o velmi neefektivně vynaložené prostředky. Navíc vzniká problém dalších výdajů ze státního rozpočtu na rekvalifikaci těchto nevhodně kvalifikovaných lidí.

V neposlední řadě je potřebné zmínit se i sociální a zdravotní dopady nezaměstnanosti. V důsledku ekonomické nouze často právě z řad dlouhodobě nezaměstnaných dochází k nežádoucím aktivitám v „černé“ ekonomice, na jejichž eliminaci je nutné vynakládat další prostředky ze státního rozpočtu ve formě výdajů na policii, represivní aparát, soudy apod. Dlouhodobě nezaměstnaní ztrácejí své pracovní návyky, motivaci k získání práce a projevují se u nich i různé zdravotní a psychické problémy.

Základní možnosti působení proti nezaměstnanosti:

1. stimulace poptávky po práci ze strany státu. Jde o vytváření pracovních míst státní sférou, daňové úlevy podnikatelům zajišťujícím vysokou úroveň zaměstnanosti, stimulace podnikatelských aktivit, podpora agregátní poptávky atd.
2. regulace nabídky práce. Jde o omezování vstupu zahraničních pracovníků na domácí trh práce, zajišťování rekvalifikací, zprostředkování informací o volných pracovních místech úřady práce apod.